

TANTERVI
ÉS MÓDSZERTANI
ÚTMUTATÓ FÜZETEK

ÚTMUTATÓ AZ ÁLLAMPOLGÁRI ISMERETEK TANTÁRGY TANÍTÁSÁHOZ

a 2020-ban kiadott
Nemzeti alaptanterv
és kerettantervek alapján

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Ez a kiadvány az EFOP-3.2.15-VEKOP-17-2017-00001 azonosító számú,
„A köznevelés keretrendszeréhez kapcsolódó mérési-értékelési és digitális
fejlesztések, innovatív oktatásszervezési eljárások kialakítása, megújítása”
című kiemelt projekt Tartalomfejlesztési alprojektje (Oktatás 2030
Tanulástudományi Kutatócsoport, EKE) keretében valósult meg.

Szakmai vezető:

Csépe Valéria

Projektmenedzser:

Szili Tamás

Nyelvi lektor:

Gönye László

Szerkesztő:

Ádám Péter

Tördelés:

Gombás Gizella

Megjelent: 2020

Tartalomjegyzék

Bevezetés	4
1. Az állampolgári ismeretek tantárgy a Nemzeti alaptantervben	6
1.1. A Nemzeti alaptanterv szerkezete, a tantárgyi alapidokumentum jellemzői	10
1.2. Kompetenciafejlesztés	11
2. Általános módszertani javaslatok	15
2.1. A személyiségfejlesztés lehetőségei	16
2.2. Pozitív attitűdök kialakítása, erősítése	16
2.3. A közvetlen tapasztalatok útján szerzett élmények feldolgozása	17
2.4. A társas együttműködés fejlesztése, a kooperatív tanulás lehetőségeinek kiaknázása	17
3. Az állampolgári ismeretek tantárgy alapkerettanterve	18
4. Témakörökhöz kapcsolódó módszertani javaslatok	18
4.1. 8. évfolyam	18
4.2. 12. évfolyam	34

Bevezetés

Az útmutató a tantárgy tanítására vállalkozó pedagógusok számára kíván segítséget nyújtani. Az állampolgári ismeretek mint új tantárgy sajátosságaiból következik, hogy elsősorban a történelemtanár kollégák feladata lehet a pedagógiai folyamatok megtervezése, a tanítási órák előkészítése, a tantárgyi foglalkozások vezetése és a tanulók tevékenységének, teljesítményének értékelése. A történelmet tanító szaktanároknak van leginkább tapasztalatuk és gyakorlatuk a jelenismeret tanításában, hiszen a társadalmi és állampolgári ismeretek témaköréi huzamosabb ideig a történelem tanterv/tananyag integrált részét képezték. A helyi tantervek elkészítését, majd a tanmenetek összeállítását a történelem/társadalomtudományi munkaközösségek vállalhatják.

A tantárgy tanításához viszont nem feltétlenül szükséges történelem szaktanári végzettség, ugyanis a tantárgyi alapdokumentum és az alapkerettantervek számos pedagógiai támpontot, javaslatot, ajánlást és több esetben lehetséges módszertani megoldást tartalmaznak. A tantervi dokumentumok meghatározzák a minden tanuló számára teljesítendő minimumkövetelményeket, miközben a tantervi túlszabályozás csapdáját is elkerülik.

Az állampolgári ismeretek az általános iskolai és a gimnáziumi képzés utolsó évfolyamain megjelenő tantárgy. A heti/éves óraszámokból következik, hogy különösen fontos a pedagógiai stratégiák meghatározása, a tanulási-tanítási folyamatok megtervezése és a foglalkozások átgondolt előkészítése.

Az útmutató a tantárgy eredményesebb tanításához szeretne hozzájárulni: ismerteti a tantárgy koncepcióját megalapozó értékeket, kiemeli az értékközvetítésből fakadó célokat, értelmezi a tantárgy helyét és szerepét a Nemzeti alaptantervben, bemutatja a tantárgyi alapdokumentum és a kerettantervek – például a fejlesztési területek, a témakörök és a fejlesztési feladatok – közötti kapcsolódásokat.

Az általános módszertani javaslatok között szerepelnek a személyiségfejlesztés lehetőségei, hangsúlyosan jelenik meg a pozitív attitűdök erősítésének pedagógiai szempontja, a jelenség- és élményalapú tanulás, mindezzel összefüggésben a társas tanulás lehetőségeinek kiaknázása. Az évfolyamokhoz rendelt részekben a tantárgy tanítására vállalkozó pedagógus még konkrétabb szempontokat, javaslatokat hasznosíthat a foglalkozások előkészítéséhez és vezetéséhez, illetve a tanuló tevékenységének és teljesítményének differenciáltabb,

támogató-fejlesztő értékeléséhez. Minden témakörhöz ajánlott módszertani irodalom kapcsolódik.

Ismert jelenség, hogy a szaktárgyat tanító kollégák elsősorban az alapkerettantervet, sőt több esetben kizárólag a mintatantervet használják, a tanítási stratégiák megtervezésekor kitüntetett módon ezeket a dokumentumokat tanulmányozzák. Ennek a gyakorlatnak több oka is lehet: például a pedagógusképzésben a neveléseméleti tantárgyak tanulása során szerzett negatív tapasztalatok, ezek következtében egyfajta elméletellenesség elterjedése, a tanítási folyamatokban felmerülő kérdések és problémák „hétköznapi eszközökkel” való megoldásának igénye és követelménye, illetve az a gyakorlat, hogy a nevelőtestületek egy részében a helyi tantervek „fejlesztése” kimerül egy-egy mintatanterv, illetve mintául szolgáló tanmenet változtatás nélküli átvételében.

A tanulási-tanítási folyamatok alaposabb megtervezésekor feltétlenül javasolt a Nemzeti alaptanterv egészének megismerése, a benne megfogalmazott pedagógiai ethosz, nevelésfilozófiai antropológia és gyermekszemlélet megértése, az alaptanterv által sugallt nevelési vízióhoz való konstruktív viszonyulás kialakítása.

A nevelőtestületek szervezhetnek olyan belső szakmai megbeszéléseket, házon belüli továbbképzéseket, amelyek keretében nemcsak az alapidokumentum megismerését tűzhetik ki célul, hanem problémaközpontú kérdések számbavételével jelölhetik ki, hogy a tantestületek és a szaktárgyi munkaközösségek előtt milyen – reálisan teljesíthető – feladatok állnak az alaptanterv implementációja terén. Megvitathatják, majd megtervezhetik, hogy közép- és hosszú távon – szakmai együttműködés eredményeként – miképpen alakítható át a kollégák tanítási gyakorlata, például az ismeretközpontság, az egyoldalú ismeretközvetítés helyett a kompetenciák fejlesztésének lehetséges eljárásaival, a kooperatív tanulás lehetőségeinek kiaknázásával, az IKT-használat hatékonyabb alkalmazásával, a tanulók tevékenységének és teljesítményének differenciáltabb értékelésével.

A Nemzeti alaptanterv és a kerettantervek szerkezete világos, jól áttekinthető, a tantárgyi alapidokumentumok és a kerettantervek is egységes szerkezetben jelennek meg. A Nat tantárgyi alapidokumentuma és az alapkerettanterv együttes, összehasonlító tanulmányozása révén támpontokat kapunk a tanítási stratégiák megtervezéséhez, szem előtt tartva a fejlesztési területek, a kompetenciafejlesztés és a fejlesztési feladatok közötti összefüggéseket, kap-

csolódásokat. A kerettantervekben kaptak helyet a pontosan megfogalmazott ismeretkörök, tehát a tananyag tartalmi elemei és a fogalmak. A javasolt tevékenységek közül – a témakör tanulásának-tanításának tervezésekor – kiválaszthatjuk azokat, amelyek tanítványaink adottságaihoz, képességeihez és attitűdjéhez leginkább illeszkednek, illetve eredményesen alkalmazhatók.

1. Az állampolgári ismeretek tantárgy a Nemzeti alaptantervben

Az *állampolgári ismeretek* tantárgy (8., 12. évfolyam) koncepciójának körvonalázásakor kiemelt szerepet játszott azoknak a *társadalmi értékeknek* a meghatározása, melyek a fejlesztés szemléleti hátterét biztosítják. Ezeknek az értékeknek a nagy része beépült a tantárgy alapidokumentumába és az alapkerettantervekbe is:

- A másik ember életének, életelveinek, életértékeinek, döntéseinek, érzelmeinek, gondolatainak tiszteletben tartása;
- a generációk közötti kapcsolat fejlesztése, a nemzedékek közötti párbeszéd erősítése;
- a másik ember nézeteinek, véleményének megértése;
- behelyezkedés a másik ember élmény- és értékvilágába, empátia;
- emberi cselekedetek, magatartások motívumainak megismerési igénye;
- kritikus viszonyulás az emberi cselekedetekhez, magatartásformákhoz;
- a teljesítmények reális értékelése;
- az emberi érdekek és értékek képviselője, véleménynyilvánítás;
- a vitakultúra fejlesztése;
- a demokratikus attitűd és mentalitás erősítése;
- társas tanulás (például csoportmunka, mozaik, szakértői mozaik, disputa), kooperáció.

A tantárgyi alapidokumentumban kifejtett célrendszer elemei négy csoportba oszthatók:

- egyén és közösség kapcsolata: a családi szerepek, családi szocializáció, lokalitás (település, lakóhely, helyi társadalom), a társadalmi kohéziót biztosító tényezők: szabadságjogok és normakövető magatartás, a nemzeti identitás összetevői, a helyi/települési szervezetek és az állami intézmények;
- a mindennapi élet területei és megszervezése, mindennapi ügyintézés, felkészülés a felnőtt szerepekre;
- a gazdasági-pénzügyi fenntarthatóság, a fogyasztói és pénzügyi tudatosság;
- reflektív és kritikai attitűd, a társas együttműködés és a kommunikációs kultúra fejlesztése.

A tantárgy civilizációs ismeretek és mintákat közvetít: tanulása révén a tanulók megismerhetik azokat a lehetőségeket, amelyekkel mindennapi életüket sikeresebben alakíthatják, és támpontokat kapnak a felnőtt szerepek gyakorlásához: értelmezik a családot mint a társadalom legrégebbi intézményének társadalmi funkcióját, a családi szocializáció sajátosságait, megvizsgálják a családi háztartás összetevőit, a család gazdálkodását befolyásoló tényezőket, szempontokat kapnak a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalához, jártasságot szereznek mindennapi ügyeik intézésében, elsajátítják a fogyasztóvédelem alapjait.

A gimnáziumi képzés záró szakaszában alapvető jogi ismereteket szereznek, értelmezik a demokratikus jogállam működését, megismerik a magyar állam alapintézményeit, a gazdasági-pénzügyi tudatosság és a fenntarthatóság kritériumait az egyén, a család és az állam szintjén is.

A társas tanulás lehetőségeinek kiaknázása, a kooperatív technikák alkalmazása nemcsak a hatékonyabb, eredményesebb tanulás tanítását eredményezheti, hanem a társas együttműködés közösségformáló szerepének megéléséhez, társadalmi jelentőségének felismeréséhez is vezethet.

Az *állampolgári ismeretek* tantervi alapidokumentumának élén a tantárgyra vonatkozó általános alapelvek olvashatók. Ez a szövegszakasz rögzíti a korunk alapvető kihívásaira adott válaszlehetőségeket, megfogalmazza az egyén felelősségét mindennapi életének, lokális és tágabb környezetének alakításában, kiemeli a reflektálás fontosságát a társadalmi és gazdasági változá-

sokra. Hangsúlyozza az akarat-érdek-cselekvés egységének megteremtését a család és a lokális közösségek építésében, a társadalmi kohézió, a nemzeti identitás erősítésében. Utal a tantárgy célrendszerére és fejlesztési területeire, az utóbbiak közül kiemeli a civilizációs értékek és minták közvetítését, a konstruktivitás továbbfejlesztését. Ugyancsak alapelveként szerepel a másik ember meghallgatása, gondolatainak megértése, véleményének értelmezése, mások értékes megnyilvánulásainak beépítése a saját és a tanulócsoporthoz megismerési folyamataiba, saját vélemény, álláspont kifejezése révén a kommunikációs kultúra szintjének emelése.

A képességfejlesztés folyamata a tanulók aktív, tevékeny részvételét kívánja: a tények, információk, adatok gyűjtésében, szelektálásában, feldolgozásában, összehasonlításában, következtetések levonásában, a következmények azonosításában, az előzetes tudásra épülő releváns kérdések és az ezekre adandó lehetséges válaszok megfogalmazásában. A kompetenciák fejlesztése részben az önálló tanulás révén, számos alkalommal a társas tanulás eredményeként valósulhat meg.

A tantárgyi alapidokumentumban a társadalmi részvétel és felelősségvállalás kompetenciái között szerepel az alapjogok megismerése, a mindennapi élet megszervezéséhez szükséges jogi ismeretek és a legalapvetőbb eljárások el-sajátítása, egyúttal a normakövető magatartás szempontjainak értelmezése. Mindez hozzájárul az aktív és felelős állampolgári magatartás kialakulásához.

A tanuló a családi háztartás tudatos szervezésével, a mindennapi ügyintéssel kapcsolatos gyakorlatok révén, a saját pénzügyekre vonatkozó döntések tudatos meghozatalával a környezeti, gazdasági-pénzügyi fenntarthatóság feltételeit biztosíthatja. A tanterv egészét áthatja annak igénye, hogy a tanuló saját jövőjét, életpályáját értékek mentén tervezze, ehhez támpontokat és szemléleti mintákat is kap.

A Nemzeti alaptantervben kitüntetett szempont a tanulási területek és tantárgyak egymáshoz való kapcsolódási pontjainak feltárása. Ezek mind a holisztikus szemlélet kialakulását, mind a tanulási területek, tantárgyak együttműködését segíthetik, sőt a tanulási folyamatok továbbgondolását, pedagógiai programok, stratégiák fejlesztését is eredményezhetik. A tantárgyi alapidokumentumban az alapvető kapcsolódások szerepelnek, a fejlesztés fázisában lévő okostanterv részletes és konkrét kapcsolódási pontokat mutat.

Az állampolgári ismeretek az általános iskola utolsó kétéves fejlesztési ciklusában, a 8. évfolyamon megjelenő tantárgy, amely a különböző szövegtípusok értelmezése, a szóbeli és írásbeli szövegalkotás – vélemények kifejtése, érveléstechnikák alkalmazása, javaslatok, tervezetek és kreatív írásművek kidolgozása – révén a tanulási területek nagy részéhez kapcsolódik.

A tantárgy legszorosabban a történelemhez kötődik, több esetben a tantárgyi koncentrációra is lehetőség nyílik. A tantárgy tanításának tervezésekor építhetünk a hon- és népismeret (család, hagyományos gazdálkodás), az etika (egyén és csoport, egyén és közösség viszonya, kapcsolatrendszere) és a földrajz (lokalitás, regionalitás; gazdasági-pénzügyi ismeretek, fenntarthatóság, környezettudatosság) tanulásakor elsajátított ismeretekre és készségekre. A társadalomismereti témakörök/témák között a hon- és népismeret, az etika, a földrajz és a történelem tantárgyak osztoznak.

A tantárgy tanulása révén a tanulók megtapasztalják a nézetek, vélemények sokféleségét. Saját gondolataik kifejezése eredményeként erősödhet önbizalmuk, ugyanakkor társaik értékes megnyilvánulásainak megismerése, értelmezése, a korrekciós attitűd érvényesítése hozzásegít az önismeret, a reális énkép alakításához. A témák nagy része lehetőséget nyújt a rendszerszemlélet fejlesztésére, a több nézőpontú gondolkodás igényének felkeltésére, a lényeges-lényegtelen elemek elkülönítésére és a releváns kérdések megfogalmazására: mindez a tanulók kritikai gondolkodását fejlesztheti.

Az állampolgári ismeretek tantárgy a társas tanulás lehetőségeinek kiaknázását javasolja. A kooperatív tanulás a szociális kompetenciák fejlődését segítheti: a társak álláspontjának megismerése, a csoportban végzett tevékenységek (például kutatás, véleményalkotás, javaslatok, tervek összeállítása, érvek-ellenérvek ütköztetése, a vita), az együttműködés hatékonyságának megtapasztalása – a társas tanulás eredményein túl – a tanulók reális énképének, önismertének alakulására is pozitívan hathat. A tantárgy tanulásával – a legalapvetőbb ismeretek megszerzésén túl – a mindennapi életben hasznosítható készségek is fejleszthetők.

A Családtörténeti kutatás, Településkutatás és a Szakmák, foglalkozások, mesterség és hivatás projektet az iskolai projekthéten valósíthatják meg az osztályok, illetve a tanulócsoporthok. Az ajánlott tanulási módszerekből következik, hogy a tantárgyat tanító pedagógus elsősorban szervező, segítő-támogató, orientáló (facilitátor) szerepet tölthet be.

A gimnáziumi képzés záró szakaszában a tanulók alapvető jogi ismereteket szereznek, értelmezik a demokratikus jogállam működését, megismerik a magyar állam alapintézményeit, a gazdasági-pénzügyi tudatosság és a fenntarthatóság kritériumait az egyén, a család és az állam szintjén is.

1.1. A Nemzeti alaptanterv szerkezete, a tantárgyi alapidokumentum jellemzői

A Nemzeti alaptanterv két fejezetből áll. Az első a tanterv pedagógiai alapjait, kereteit tartalmazza. Megfogalmazza nevelésfilozófiai háttérét, deklarálja gyermekszemléletét, kitér arra is, hogy a nevelési folyamatokban milyen aktorok (iskolai közösség, tanuló, pedagógus, szülők) együttműködése releváns, ennek kapcsán bemutatja az egyes szereplők feladatkörét. Mindehhez szervesen kapcsolódik a tanulási és nevelési célok számbavétele: testi-lelki egészségre nevelés; önismeretre, emberismeretre nevelés; együttműködésre és kölcsönös tiszteletre nevelés a társas kapcsolatokban; kommunikációs kultúrára és médiahasználatra nevelés; autonóm tanulásra és tudatos életpálya-építésre nevelés; nemzeti és európai azonosságtudatra, hazaszeretetre és aktív állampolgárságra, demokráciára nevelés; a fenntartható jelen és jövő iránti elkötelezettség.

A tanulás-tanítás alapelveinek leírásakor alapvető érvek sorakoznak az aktív tanulás érvényesítése mellett. A tanulás környezetének, a tanulási feltételeknek a biztosítása is feltétele az eredményes iskolai munkának, a tanulói teljesítmények javításának. Az alapidokumentum meghatározza a nevelés-oktatás szakaszait és az egyes ciklusokban fontos, kiemelt pedagógiai feladatokat. A kiemelt kompetenciaterületek – alapkompenciák, a tanulás kompetenciái, a kommunikációs kompetenciák, digitális kompetenciák, a gondolkodás kompetenciái, társadalmi részvétel és felelősségvállalás kompetenciái, személyes és társas kompetenciák, a kreatív alkotás, önkifejezés és kulturális tudatosság kompetenciái; munkavállalói, innovációs és vállalkozói kompetenciák – már nemcsak elméleti-szemléleti háttért jelentenek, hanem közvetlenebbül határozzák meg a tantárgyi alapidokumentumok fejlesztését, szerkezetét és tartalmi elemeit.

A tantárgyi alapidokumentumok egységes szerkezetben jelennek meg. Az állampolgári ismeretek tantárgy alapelvei közül kiemelendő, hogy tanítványainknak olyan ismereteket kell elsajátítaniuk, olyan tevékenységekben szükséges jártasságot szerezniük, amelyek segítségével alkalmazkodni tudnak a környezeti, társadalmi és gazdasági kihívásokhoz. A tantárgy tanulásával támpontokat

kapnak életpálya-tervezésükhöz, elsajátíthatják azokat az eljárásokat, megszerzhetik azokat a készségeket, amelyek révén megszervezhetik mindennapi életüket, elősegíthetik boldogulásukat.

A tantárgy tanításának célkitűzései között hangsúlyosan szerepel, hogy tanítványaink – tapasztalataik mozgósításával, a jelenségalapú tanulás révén – éljék meg a lokális közösségekhez tartozás élményegyüttesét, azonosítsák alakuló identitásrendszerük elemeit, fogalmazzák meg a nemzettudat sajátosságait, beszéljék meg a család szerepét, közösségeikhez, kiemelten a helyi társadalomhoz és a nemzeti közösséghez tartozás pozitív elemeit. A tanulási folyamatnak váljon szerves részévé a társas tanulás, a kooperativitás, a kommunikációs kultúra részeként az érvelési készség és a vitakultúra fejlesztése. Nyíljon lehetőség a problémaközpontú megközelítésekre, értelmezésekre, a több nézőpontú gondolkodás érvényesítésére (például disputa révén).

1.2. Kompetenciafejlesztés

1.2.0. Alapkompetenciák

A szövegértés, a szóbeli és írásbeli szövegalkotás az összes tantárgyra érvényes alapfeladat. Az állampolgári ismeretek tantárgy esetében a 8. évfolyamon a kisebb szövegegységek értelmezése kerülhet előtérbe. A szövegfeldolgozás során alkalmazzuk a már készségszintűnek tekintett lényegkiemelést, a kulcsszavak megkeresését, fogalmi hálóba való rendezését, valamint a vázlatírást! Hatékony lehet az előzetes tudáshoz rendelt új ismeretelemek megkeresése és rögzítése is, valamint a feldolgozott szövegre vonatkozó releváns kérdések megfogalmazása és megválaszolása kooperatív tanulás keretében (például a feladatküldés, feladatcsere módszerével).

A témaköröknél megjelenő fogalmak egy része egzaktabb, pontosabb értelmezéseket követel meg, a lexika másik részénél viszont az azonosítás, a csoportokba rendezés is elegendő feladatként szerepelhet.

A 8. évfolyamon alkotott szövegek egy része a társas tanulás eredményeként születhet meg (elsősorban páros munkára gondolhatunk), míg az önálló írásművek megfogalmazásához mintákat is biztosíthatunk tanítványainknak. Kiemelt feladat egyrészt a csoportba rendezés, a rendszerezési készség fejlesztése, másrészt a kommunikációs képesség pozitív irányú alakítása a beszélgetőkör és az érvek, ellenérvek összegyűjtése és kifejezése révén.

A 12. évfolyamon a szövegek feldolgozásának változatos módszereit alkalmazhatjuk, miközben továbbra is kiemelt feladatként kell gondolnunk a rendszerezési készség továbbfejlesztésére, a releváns kérdések megfogalmazására, illetve megválaszolására. A szűkre szabott időkeretek figyelembevételével tervezzük meg a tanulói referátumokat, a tanulócsoport összetételének ismeretében, a tanulók érdeklődésének, adottságainak megfelelően határozzuk meg, hogy mely témaköröknél nyílik lehetőség a referátumok megtartására! Minden esetben javasolt a prezentáció készítése és bemutatása is. A vitakultúra továbbfejlesztése ezen az évfolyamon kiemelt feladat, az érvelésrepertoár, a másik ember gondolatainak megértése, a szituatív kommunikációs megnyilvánulások megalapozhatják egy-egy disputa sikerét.

1.2.1. A tanulás kompetenciái

A globalizáció korában, információs társadalomban élve egyre nagyobb szerepet játszik a folyamatos tájékozódás, a releváns és hiteles információk megszerzése és értelmezése. Tanítványainkban olyan attitűdöt kell kialakítanunk, hogy nyitottak legyenek az új jelenségek iránt, ugyanakkor fel kell hívnunk a figyelmüket arra is, hogy el kell sajátítaniuk azokat az információszerezési technikákat, amelyek révén meg tudják különböztetni a lényegest a lényegtelentől, a hamis tartalmú és következtetésű nézeteket a megalapozott, hiteles szövegektől.

Nyitottá kell válniuk abban az értelemben is, hogy törekedjenek a több nézőpontú megközelítések, értelmezések megismerésére, ne elégedjenek meg a véleményburokhoz tartozás élményével. Az önálló ismeretszerzés mellett a tantárgy számos lehetőséget teremt a társas tanulás kiaknázására, a kooperatív tanulástechnikák hatékony alkalmazására. A pedagógus felelőssége ezekben az esetekben, hogy megfelelően készítse elő például a csoportmunkát. A kollégák számára kihívást jelenthet, hogy a kooperatív módszerek alkalmazásakor merjenek facilitátorok lenni.

1.2.2. Kommunikációs kompetenciák

A tantárgy tanulása során kiemelt szerepet kap az érveléstechnikák hatékony alkalmazása. Tanítványainknak arra kell törekedniük, hogy a másik ember véleményét megértsék, majd az értékes gondolatokat beépítsék saját tudáskész-

letükbe, miközben arra is számíthatnak, hogy a megértés kölcsönössé válik. A kommunikációs kultúra megalapozása személyiségfejlesztő, világgépet alakító hatású is lehet.

1.2.3. Digitális kompetenciák

Az adatok gyűjtésének, csoportosításának, rendszerzésének, az információk értelmezésének egyik lehetséges forrása a világháló. A tantárgy tanulásakor elsősorban a digitális kompetenciák alkalmazása valósulhat meg. Törekednünk kell arra, hogy a tanulók a referátumokra való felkészüléshez, az anyaggyűjtéshez változatos ismeretforrásokat használjanak. Általában indokoltnak tűnik igényes prezentáció készítése és bemutatása.

1.2.4. A gondolkodás kompetenciái

A tantárgy tanulása során elsősorban a jelenségek és folyamatok értelmezésével, az összehasonlítás módszerének alkalmazásával, a fogalmak azonosításával, a kognitívumok csoportosításával, a rendszerezési képesség fejlesztésével segíthetjük a gondolkodási műveletek pozitív alakulását.

1.2.5. Társadalmi részvétel és felelősségvállalás kompetenciái

A tantárgy jellegéből fakadóan a kompetenciafejlesztés legfontosabb területéhez érkeztünk. Mindkét fejlesztési ciklusban – a 8. és 12. évfolyamon is – megjelenik a legalapvetőbb társadalmi intézmény, a család fogalma és funkciója. A családi szocializáció értelmezése elősegítheti a tanulók ön- és társismeretének pozitív irányú alakulását, egy mikrotársadalmi szerveződés – a társadalmi dinamikában játszott szerepének kiemelésével – mélyebb megismerését, továbbá tantárgyi koncentráció (etika, hon- és népismeret, történelem) eredményeként hozzájárulhat a megalapozottabb életpálya-tervezéshez. Általában elmondható, hogy a tantárgy témaköreinek tanulása révén – az életkori sajátosságokhoz igazodva – erősödhet tanítványaink felelősségtudata.

A tantárgy tanulásának egyik hozadéka a felelős állampolgári magatartás, majd a 12. évfolyamon a politikai kultúra megalapozása (például *a magyar állam intézményei és működése, a demokratikus jogállam feltételei és keretei, a nemzeti identitás alkotóelemei, a magyarság mint nemzeti közösség ismérve*).

Az alapvető jogi ismeretek megszerzésével, továbbá a mindennapi életben szükséges legalapvetőbb jártasságok elsajátításával és gyakorlásával a magabiztos, nyitott, tájékozódásra, eligazodásra képes állampolgári mentalitás alakulhat ki. A kompetenciafejlesztés része viszont az is, hogy tanítványaink felismerjék: nemcsak önmagukra számíthatnak; a mások akaratával és érdekeivel kalkuláló beállítódás, a társakkal való együttműködés gyakorlata társadalmi jelentőségűvé válhat.

A tanulók számára lehetőséget biztosítunk, hogy átgondolják kapcsolódásukat lokális közösségeikhez és a nemzethez, értelmezzék a nemzetállamok helyét és szerepét a globális világban.

A társadalmi felelősségvállalás fontos területe a gazdasági-pénzügyi tudatosság megalapozása, illetve a 12. évfolyamon továbbfejlesztése. Ezen a téren alapvető tanulási előzmény a földrajz tantárgy keretei között tanult gazdaság-földrajzi és pénzügyi ismeretek. A tantárgyi koncentráció nyújtotta lehetőségről ne feledkezzünk meg a 12. évfolyamon!

1.2.6. Személyes és társas kompetenciák

A társas tanulás révén fejlődhet tanítványaink önismerete: a pedagógus és a társak fejlesztő-támogató visszajelzései következtében a tanuló korrigálhatja nézeteit, véleményét, álláspontját, miközben hasonló reakciókra számíthat társaitól is. A kooperatív technikák alkalmazásával, a társas tanulás lehetőségeinek biztosításával nemcsak személyes hatást érhetünk el, hanem annak felismeréséhez is eljuttathatjuk tanulóinkat, hogy a későbbiekben, felnőttkori szerepeik gyakorlásakor döntéseik, választásaik akár társadalmi szintűek és jelentőségűek is lehetnek.

1.2.7. A kreatív alkotás, önkifejezés és kulturális tudatosság kompetenciái

A közös munka eredményeként megszülető alkotások (fotógalériák, kreatív írásművek, beszámolók) révén, a tantárgy vagy a témahét projektjébe való bekapcsolódás során tanítványaink számára lehetőség nyílik az önkifejezésre, az együttes élmény megélésére.

1.2.8. Munkavállalói, innovációs és vállalkozói kompetenciák

A tanulók mindkét fejlesztési ciklusban támpontokat kapnak a mindennapi élet hatékonyabb megszervezéséhez. Tanítványaink – életkoruknak megfelelően – elsajátítják a munkavállalásra vonatkozó alapvető ismereteket, jártasságot szereznek a munkavállaláshoz kapcsolódó tevékenységekben. A gazdasági-pénzügyi tudatosság kialakítása már az általános iskola záró szakaszában megalapozódhat, a 12. évfolyamon erre épülnek azok a témakörök, amelyek tanulása révén a pénzügyekkel kapcsolatos attitűdök tovább fejleszthetők. Ebben az esetben is gondoljunk a tantárgyi koncentráció (földrajz) lehetőségére!

2. Általános módszertani javaslatok

A kerettantervekben található általános fejlesztési feladatok két csoportba oszthatók. Az elsőben a készség- és képességfejlesztéshez köthető feladatok szerepelnek:

- A kommunikációs készség fejlesztése; konstruktív alkalmazkodáson alapuló hiteles, hatékony kommunikáció
- A véleményalkotás és a véleménynyilvánítás fejlesztése
- A több nézőpontú gondolkodás fejlesztése
- A csoportosítási és rendszerezési készség fejlesztése; a rendszerszemlélet alakítása
- A közvetlen tapasztalatok útján szerzett élmények feldolgozása
- A döntési képesség fejlesztése
- A tanulói beszámolók elkészítéséhez infokommunikációs eszközök használata, prezentáció összeállítása

Az általános fejlesztési feladatok másik csoportjába a társadalmi értékek közvetítését segítő feladatok, tevékenységek kerülnek:

- Az önismeret, önértékelés és a reális énkép alakítása
- Az együttműködési és a szervezőkészség fejlesztése
- A másik ember életútja, eredményei és gondjai, sorsa iránti nyitottság attitűdjének fejlesztése

- A generációk közötti kapcsolat, a nemzedékek közötti párbeszéd erősítése
- Az egymást követő generációk életútjának megismerése révén a történetiség saját élményű megtapasztalása
- Egy néphez, kultúrához, hagyományhoz való kötődés, tartozás emocionális attitűdjének alakítása
- Más kultúrákra való nyitottság attitűdjének alakítása

A pedagógiai folyamatok tervezésekor, a tanulási-tanítási stratégiák kidolgozásakor – a kerettantervi feladatokkal összehangolva, egyúttal a tanulócsoporthoz sajátosságaihoz igazodva – érdemes a következő fejlesztési lehetőségeket és szempontokat is figyelembe venni:

2.1. A személyiségfejlesztés lehetőségei

A tantárgy számos lehetőséget biztosít tanítványaink személyiségének fejlesztésére. Különösen a család társadalmi szerepének, a lokális környezet sajátosságainak és értékeinek vizsgálata, ennek eredményeként a lokálpatrióta attitűd erősítése, a nemzeti közösséghez tartozás tudatos megélése, a generációk közötti kapcsolat megteremtése, a mindennapi élet megszervezéséhez szükséges jártasságok megszerzése révén fejlődhet, bontakozhat ki a tanuló személyisége.

A személyiségfejlesztés nevelési célt tekintve a pedagógusnak fontos feladata a tanórák, konzultációk egymás felé nyitott, bizalomteli, segítő-támogató légkörének megteremtése. Az így létrejött toleráns légkör lehetővé teszi egymás véleményének, gondolatainak, érzelmi viszonyulásainak kifejeződését, megértését, végső soron a másik ember értékeinek a megbecsülését.

A témák a megismerési területek, a tevékenységek számos variációs és adaptív lehetőségét biztosítják. A pedagógus feladata a tanulási folyamat szakaszainak pontos megtervezése, megszervezése és előkészítése, a feladatok által a keretek, a határok kijelölése.

2.2. Pozitív attitűdök kialakítása, erősítése

Az elsődleges nevelési feladatok közé tartozik a pozitív énkép megerősítése, bizonyos személyiségterületeken a pozitív énkép kialakítása. A teljes életet élni képes személyiség fontos eleme a családhoz, rokonsághoz, a helyi közösséghez

és a nemzethez való pozitív kötődés, továbbá ezekben a közösségekben a saját szerep alakítása, megélése.

A témakörökhöz kapcsolódó feladatok és tevékenységek végzése önmagában is megerősítően, pozitívan hathat a gyerekek személyiségére, a pedagógus visszajelzései a korábban kialakulatlan vagy kevésbé fejlesztett személyiségterületet erősíthetnek. Tanítványaink egymást is segítik értékelő szavaikkal, viszonyulásaikkal.

2.3. A közvetlen tapasztalatok útján szerzett élmények feldolgozása

Az állampolgári ismeretek tantárgy kitüntetett feladatnak tekinti az élményalapú tanulás feltételeinek megteremtését: a családtörténeti kutatás révén a nemzedékek közötti párbeszéd erősítésével, a település történetének, értékeinek felfedezésével, a településkutatás eredményeként a helyi társadalom megismerésével és a pénzügyi tudatosság megalapozásával.

2.4. A társas együttműködés fejlesztése, a kooperatív tanulás lehetőségeinek kiaknázása

A társas együttműködésre építő feladatok és tevékenységek olyan interakciókat indíthatnak el a gyerekek között, amelyek differenciálhatják énképüket, számos tapasztalatot nyújthatnak a másik ember személyiségéről, a közösen végzett munka hatékonyságáról, eredményességéről, az ehhez vezető utakról; mindezek túlmutathatnak az iskola világán, társadalmi hasznosságuk is jelentős lehet.

3. Az állampolgári ismeretek tantárgy alapkerettanterve

A kerettantervekben szereplő *fejlesztési feladatok* és ismeretek három részre tagolódnak. Segítik a tantárgyat tanító pedagógus tervező és szervező munkáját, orientálják a tanulók személyiségfejlesztésére és a kompetenciafejlesztésre vonatkozó feladatokat (például reális énkép kialakítása, kommunikációs készségek, képességek, több nézőpontú gondolkodás, rendszerezés, a rendszerszemlélet alakítása, véleményalkotás, érvelés, a vitakultúra fejlesztése).

Az adott témakör feldolgozására vonatkozó fejlesztési feladatok közvetlenebb módon kapcsolódnak a tanítási órák menetéhez (például információk gyűjtése, csoportosítása, fogalmak, jelenségek, tapasztalatok, megfigyelések értelmezése, beszélgetőkör, beszámoló készítése). A témakör részletezése, a témák felsorolása a tanulás egységeire, egyúttal a kidolgozandó állampolgári ismeretek tankönyv egy-egy fejezetének (leckéjének) felépítésére, belső szerkezetére utal.

A szövegértésen, az írásbeli és szóbeli szövegalkotáson túl a javasolt feladatok között kiemelt szerepet kapnak a társas tanulás, a kooperatív módszerek alkalmazásának lehetőségei (például szakértői mozaik, plakát, kupaktanács, véleményvonal, feladatküldés-feladatcsere, beszélgetőkör, disputa).

4. Témakörökhöz kapcsolódó módszertani javaslatok

4.1. 8. évfolyam

Az *állampolgári ismeretek* tantárgy tanulásával a tanuló támpontokat kap az egyéni és családi szocializáció fontosságának megértéséhez és pozitív alakításához. Megismeri a demokratikus jogállam felépítésének és működésének alapvető jellemzőit. A tanuló értelmezi a magyar nemzettudat sajátosságait, kiemeli a nemzeti identitás jelentőségét az egyén és a közösség szintjén is. A település/lakóhely, a helyi társadalom kulturális értékeinek számbavételével élményalapúvá válhat lokálpatriotizmusa, megerősödhetnek a nemzeti közösséghez való tartozás emocionális elemei.

A tanuló a szociális kompetenciák fejlesztése révén jártasságot szerez a mindennapi ügyintézéshez és társadalmi részvételéhez szükséges tevékenységek gyakorlásában. A tanulás eredményeként felismeri a gazdasági-pénzügyi fenntarthatóság jelentőségét a mindennapi életben, a család, a település és az állam szintjén is. Segítséget kap ahhoz, hogy a saját pénzügyi döntéseit megalapozottan hozhassa meg.

4.1.1. A fejlesztési területek, a témakörök és a fejlesztési feladatok kapcsolódásai

Fejlesztési területek: Az egyéni és családi szocializáció segítése; A társas együttműködés és a kommunikációs kultúra fejlesztése; a véleményalkotás támogatása

Témakör: *Család; A családi szocializáció jellemzői*

Átfogó tanulási eredmény: A tanuló kiemeli a család mint a társadalom alapvető intézményének szerepét, és értelmezi jellemzőit.

Tematikus fókusz: A család fogalma és társadalmi szerepe.

A képességfejlesztés fókusza: Véleményalkotás, érvelés, párbeszéd, vita.

Módszertani ajánlások:

A tantárgy első témakörének feldolgozásakor építhetünk a tanulók előzetes ismereteire (hon- és népismeret, 5. évfolyam; etika, 5-6. évfolyam; 7-8. évfolyam; történelem, 5-6. évfolyam; 7-8. évfolyam), valamint számíthatunk a gyerekek előzetes szociális tudására, tapasztalataira és élményeire.

A téma szenzitív jellege miatt viszont a tanítási-tanulási folyamat kezdetén jelezzük tanítványainknak, hogy élményvilágukból, tapasztalataikból csak annyit tárjanak fel az osztály/csoport előtt, ami a családjuk léthelyzetéből, belső világából a nyilvánosságra tartozik! Olyan bizalomteli légkört kell kialakítani, amelyben a tanítványainkkal megbeszéljük, hogy a gyerekek részéről olyan közlések hangozzanak el, amelyek megoszthatók a társaikkal, egyúttal legyen világos, hogy a közösség körében elhangzott információk, álláspontok és vélemények bizalmasan kezelendők.

A téma feldolgozása a család fogalmának értelmezésével és társadalmi szerepének megbeszélésével kezdődhet. A család mint a társadalom alapvető egysége kapcsán kiemelendő, hogy a család szeretetközösség, amely a

családtagok közötti együttműködést, kölcsönösséget és tiszteletet feltételezi. A család társadalmi funkciói kapcsán a közös értelmezés és a megbeszélés révén értelmezhetők: a biológiai-reprodukciós, az ökonómiai funkció, továbbá a család elsődleges szocializációs szerepe. Más megközelítésben megbeszélhetjük a gyerekekkel a támogató, fenntartó és biztonságot nyújtó funkciókat is. A családi szerepeket a tanulók saját élményvilágából vett példákkal értelmezhetjük, ennek eredményeként arra is kitérhetünk, hogy a családi szocializáció folyamatában a mikroközösség minden tagja részt vesz/vehet.

Fejlesztési területek: Az egyéni és családi szocializáció segítése; A társas együttműködés és a kommunikációs kultúra fejlesztése; a véleményalkotás támogatása

Témakör: *Családtörténeti kutatás projekt*

Átfogó tanulási eredmény: A tanuló kiemeli a család mint a társadalom alapvető intézményének szerepét, és értelmezi jellemzőit.

Tematikus fókusz: Családtörténet.

A képességfejlesztés fókusz: Az egymást követő generációk életútjának megismerése révén a történetiség saját élményű megtapasztalása.

Módszertani ajánlások:

A családtörténeti kutatás szempontsora

Családtörténeti iratok, dokumentumok gyűjtése, rendszerezése és értelmezése

- Családtörténeti iratok, dokumentumok összegyűjtése: anyakönyvi kivonatok, sírkövek adatai, korábbi családtörténeti kutatások feljegyzései; egyéb családi feljegyzések.
- Az összegyűjtött adatok rendszerezése.

A családi tárgytörténet felfedezése

- A családtagok legkedvesebb tárgyáról fotó készítése.
- A tárgyak bemutatása.
- A családtagok legkedvesebb tárgyaihoz kapcsolódó történetek lejegyzése.
- A tárgy bemutatása: készítésének ideje, a tárgy történetének fontosabb mozzanatai, a tárgyhöz való érzelmi kötődés magyarázata.

Családtörténeti fotóalbum/képgaléria készítése

- Jelenlegi családtagok rövid bemutatása szöveggel és fotókkal.
- A családtagok életének bemutatása az emberi élet sorsfordulóit mentén (születés, gyermekkor, iskolák, családalapítás, munka, családi élet) vizuális és írott források alapján.
- A családtörténet érintkezése a világtörténelmi és a magyar történelmi eseményekkel (háborúk, az „ötvenes évek”, az 1956-os forradalom, a Kádár-korszak, a rendszerváltozás/rendszerváltoztatás [1989–1990], a polgári demokrácia; a családon belül, a generációk között a foglalkozások folytatása és megváltozása, a társadalmi réteghez/csoportozáshoz tartozás változása, mobilitás); fotók gyűjtése, képgaléria összeállítása.

Szemponstör a családi interjúk készítéséhez:

A saját családhoz kapcsolódó szempontok:

- A családon belüli és a rokonsághoz fűződő kapcsolatok.
- Családi anekdoták és adomák.
- A család és a rokonság ünnepei, emlékezetes események, programok, szituációk.
- A család emlékezetes eseményei: például kirándulások/túrák, utazások, kulturális programok.
- A magyar történelem sorsfordulóit érintették-e, befolyásolták-e a család életét?

Az iskolai élményekhez kapcsolódó szempontok:

- A családtagok (szülők, nagyszülők) iskolai történetei, emlékei. Jelentős pedagógusok hatásai.
- A barátságok szerepe a szülők, nagyszülők életútjának alakulásában. A segítség, támogatás példái.

A munkavállaláshoz, a munkahelyhez kapcsolódó szempontok:

- A foglalkozás, a hivatás kiválasztásának szempontjai, alakító tényezők.

A tervek és a valóság. Jövöképek

További szempontok, kérdések, kérdéssörök Maksa Katalin Családkutatás című projekttervében található.

Fejlesztési területek: A fenntarthatóság és a pénzügyi tudatosság szemléletének és gyakorlatának továbbfejlesztése

Témakör: A család gazdálkodása és pénzügyei

Átfogó tanulási eredmény: A tanuló jártasságot szerez mindennapi ügyeinek intézésében; A tanuló saját pénzügyeiben tudatos döntéseket hoz.

Tematikus fókusz: A családi háztartás összetevői, a család gazdálkodását meghatározó és befolyásoló tényezők.

A képességfejlesztés fókusza: A csoportosítási és rendszerezési készség fejlesztése; a rendszerszemlélet alakítása; a több nézőpontú gondolkodás fejlesztése.

Módszertani ajánlások:

A téma feldolgozásának élén a családi háztartás fogalmának értelmezése, a családi gazdálkodás elemeinek vizsgálata áll.

Egy fiktív család bevételeinek és kiadásainak csoportosítása megalapozza a családi költségvetés alapvető jellemzőinek és részeinek/elemeinek értelmezését, majd lehetőség nyílik arra is, hogy a tanulók néhány eltérő tartalmú költségvetést összehasonlítsanak. A család bevételeit és kiadásait szakértői mozaik révén is sorra vehetik, majd összegezhetik. Az eredményeket plakáton összesíthetik.

A társas tanulás lehetőségeinek kiaknázásával folytatódhat a téma feldolgozása. A tanulók egyik csoportja kupaktanács keretében ötleteket gyűjthet egy fiktív család megtakarítási lehetőségeiről. Szintén kupaktanács révén lehetséges a tudatos vásárlás sajátosságainak a megbeszélése. A tudatos vásárlás szempontjai, valamint az ezekhez kapcsolódó állítások, érvek összegyűjthetők a véleményvonal segítségével is. A tanulók egy másik csoportja érveket fogalmazhat meg a környezettudatos életvitel változatai mellett.

Beszélgetőkör szerveződik annak átgondolására, hogy a tanulók környezetében mely értékek határozzák meg az életvezetési stratégiákat, valamint a mindennapi életet, s ezek mennyire követik a környezettudatos értékeket, illetve mennyire állnak szemben ezekkel az értékekkel.

A családi megtakarításokra, a tudatos vásárlás változataira és a környezettudatos életvitel lehetőségeire vonatkozó megállapításait a csoportok plakátokon rendszerezik, összegezik, majd beszámolnak társaiknak a csoportokban szerzett közös tudásról.

Fejlesztési területek: A lokálpatriotizmus és a nemzeti identitás erősítése; A társas együttműködés és a kommunikációs kultúra fejlesztése; a véleményalkotás támogatása

Témakör: *Településünk, lakóhelyünk; A helyi társadalom megismerése*

Átfogó tanulási eredmények: A tanuló jártasságot szerez mindennapi ügyeinek intézésében; A tanuló lokálpatriotizmusa megerősödik, személyiségébe beépülnek a nemzeti közösséghez tartozás emocionális összetevői.

Tematikus fókusz: A település/lakóhely alapvető értékei, fontosabb intézményei.

A képességfejlesztés fókusza: A közvetlen tapasztalatok útján szerzett élmények feldolgozása.

Módszertani ajánlások:

A tanulók tapasztalataiból származó élmények és ismeretek alapján a település intézményeinek és szervezeteinek számbavétele, a működési sajátosságok (funkció, célok) feltárása. Beszélgetőkör a település történeti, néprajzi és kulturális értékeiről. A tanulói aktivitást ösztönözheti tematikus fotógalériák összeállítás a lakóhelyről és/vagy publicisztikai műfajú szövegek alkotása a település kulturális értékeiről és/vagy mindennapi életéről az iskola honlapja vagy a helyi újság, weboldal számára.

Fejlesztési területek: A lokálpatriotizmus és a nemzeti identitás erősítése; A társas együttműködés és a kommunikációs kultúra fejlesztése; a véleményalkotás támogatása

Témakör: *Településkutatás projekt*

Átfogó tanulási eredmény: A tanuló lokálpatriotizmusa megerősödik, személyiségébe beépülnek a nemzeti közösséghez tartozás emocionális összetevői.

Tematikus fókusz: A helyi társadalom megismerése.

A képességfejlesztés fókusza: Társas együttműködés, élményalapú tanulás.

Módszertani ajánlások:

Településkutatói szempontsor / 1.

1. A település neve

1.1. Előzetes tudás a település nevének jelentéséről

1.2. Előzetes tudás a település nevének eredetéről

- 1.3. A település eredetének vizsgálata; kutatás
- 1.4. A település névváltozata, történeti változások, változatok
2. A település jelképei
 - 2.1. Címer, szimbolika
 - 2.2. Zászló
 - 2.3. Különleges szimbólum
3. A település a régióban; tájegység, településtípus, szomszédos települések, vonzáskörzet
 - 3.1. Régió, megye, járás
 - 3.2. Község, város, megyeszékhely, megyei jogú város, főváros, kerület, városrész, városnegyed
4. A település földrajzi jellemzői, adottságai
 - 4.1. Domborzat, felszíni formák
 - 4.2. Vízrajz
5. Településszerkezet, utcahálózat, terek
 - 5.1. A település alapvető részei, egyégei
 - 5.2. Jellegetes utcanevek, közterületi elnevezések
 - 5.2.1. Utcanévváltozások
6. A település jellegzetes lakóháztípusai
7. A település közintézményei
8. A településen működő szervezetek
9. A település egy épületének/építményének bemutatása

Településtörténeti szempontsor / II.

1. A település demográfiai jellemzőinek vizsgálata, a népszámlálási adatsorok értelmezése 1869 és 1990, 1990 és 2020 között.

Mi jellemzi a népesség összetételét nemzetiség, vallási hovatartozás, nem, életkor és foglalkozás szerint? A fenti időszakban hogyan változott a születések és a halálozások aránya, valamint a településre betelepülők és elvándorlók aránya? A nemzetiségek mikor települtek le, hol élnek?

2. Melyek a település országos, regionális és helyi jelentőségű történelmi emlékei, emlékhelyei, műemlékei?
3. Kik azok az országosan is elismert személyiségek, akik a település történetében kiemelkedő szerepet töltek be?
4. Milyen családnevek gyakoriak, jellegzetesek a településen? Kik a legidősebb emberek?
5. Kik a település lokálpatrióta polgárai és autodidakta helytörténészei?
6. Információk gyűjtése a település keletkezéséről, római kori, népvándorlás kori történetéről, honfoglalás kori szerepéről, az Árpád-korról. Milyen régészeti leletek, illetve történeti források kapcsolódnak a település korai történetéhez?
7. Ismeretek gyűjtése a település középkori jellemzőiről, földbirtokosairól, a török hódoltság koráról levéltári emlékek, esetleg mondák alapján.
8. A település török hódoltság alatti sorsa. Milyen következményei voltak a török uralomnak?
9. Hogyan vett részt a település a szabadságmozgalmakban (például Rákóczi-szabadságharc, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc)?
10. Mi volt a település szerepe a világháborúban? Van-e hősi emlékmű a településen? Mikor állították?
11. Hogyan alakult a településen élők sorsa a második világháború idején?
A magyar holokauszt története: jogfosztás, gettósítás, deportálás, áldozatok. A szovjet hadsereg atrocitásai („málenkij robot”, GULAG, GUPVI) és következményei.
12. A település történetében milyen korfordulók voltak a 19. és a 20. században (reformkor, dualizmus kora, a két világháború, az 1956-os forradalom és szabadságharc, Kádár-korszak, rendszerváltás/rendszerváltoztatás [1989–1990])?
További szempontok, kérdések, kérdéssorok Maksa Katalin Településkutatás című tematikus tervében található.

Fejlesztési területek: A lokálpatriotizmus és a nemzeti identitás erősítése; A társas együttműködés és a kommunikációs kultúra fejlesztése; a véleményalkotás támogatása

Témakör: *Nemzet, nemzetiség*

Átfogó tanulási eredmény: A tanuló lokálpatriotizmusa megerősödik, személyiségébe beépülnek a nemzeti közösséghez tartozás emocionális összetevői.

Tematikus fókusz: Hogyan válhat az egyén egy nemzeti közösség tagjává?

A képességfejlesztés fókusza: Véleménynyilvánítás, érvelés, a párbeszéd és a vita/disputa.

Módszertani ajánlások:

Beszélgetőkör keretében gyűjthetők össze az érvek: Hogyan válhat az egyén egy nemzeti közösség tagjává? Releváns kérdések fogalmazhatók meg a nemzetállamok helyéről, szerepéről a globális világban.

Fejlesztési területek: Az aktív társadalmi cselekvés és a felelős állampolgári magatartás megalapozása; A társas együttműködés és a kommunikációs kultúra fejlesztése; a véleményalkotás támogatása

Témakör: *A magyar állam alapvető intézményei; állampolgárság, jogképesség; Az állam szerepe a gazdaságban*

Átfogó tanulási eredmény: A tanuló ismeri a demokratikus jogállam működésének alapvető sajátosságait.

Tematikus fókusz: A magyar állam alapvető intézményei.

A képességfejlesztés fókusza: A csoportosítási és rendszerezési készség fejlesztése; a rendszerszemlélet alakítása; a több nézőpontú gondolkodás fejlesztése.

Módszertani ajánlások:

A társakkal együttműködve plakát módszerrel beszámoló készülhetnek a magyar állam egy-egy alapvető intézményéről. Tanári irányítással értelmezhető a törvényalkotás menetét bemutató folyamatábra.

Fejlesztési területek: Az egyéni és a családi szocializáció segítése; Felkészülés a felnőtt szerepekre; A társas együttműködés és a kommunikációs kultúra fejlesztése; a véleményalkotás támogatása

Témakör: *Mindennapi ügyintézés; Felkészülés a felnőtt szerepekre*

Átfogó tanulási eredmény: A tanuló jártasságot szerez mindennapi ügyeinek intézésében.

Tematikus fókusz: A mindennapi ügyintézés alapintézményei, funkciói.

A képességfejlesztés fókusza: A közvetlen tapasztalatok útján szerzett élmények feldolgozása; A csoportosítási és rendszerezési készség fejlesztése; a rendszerszemlélet alakítása.

Módszertani ajánlások:

A mindennapi ügyintézés alapintézményeinek, funkcióinak megismerése, értelmezése a tanulók családi tapasztalataiból kiindulva javasolt. Helyzetgyakorlatok vagy szituációs játékok keretében a mindennapi ügyintézés egy-egy eljárása gyakorolható, felidézhető, megbeszélhető. A diákok munkavállalásának sajátos körülményeiről, speciális jellemzőiről akkor indokolt részletesebben beszélni, ha azt a tanulócsoport összetétele indokolja.

Fejlesztési területek: Felkészülés a felnőtt szerepekre; A fenntarthatóság és a pénzügyi tudatosság szemléletének és gyakorlatának továbbfejlesztése

Témakör: *A fogyasztóvédelem alapjai*

Átfogó tanulási eredmény: A tanuló jártasságot szerez mindennapi ügyeinek intézésében.

Tematikus fókusz: A fogyasztóvédelem funkciója a mindennapi életben, az egyén és a család életvitelének alakításában, a gazdasági-pénzügyi fenntarthatóság perspektívájában.

A képességfejlesztés fókusza: A fogyasztói tudatosság szemléletének, szempontjának és gyakorlatának megalapozása.

Módszertani ajánlások:

A fogyasztóvédelem fogalmának értelmezését követően konkrét példák segítségével, helyzetgyakorlatokkal a fogyasztói jogok és érdekek érvényesítésének változatai ismerhetők meg. Lényeges lehet a körültekintő vásárlást megalapozó tájékozódás fontosságának tudatosítása.

Fejlesztési területek: Felkészülés a felnőtt szerepekre

Témakör: Köznevelés; Az egészségügyi rendszer és a szociális ellátás

Átfogó tanulási eredmény: A tanuló jártasságot szerez mindennapi ügyeinek intézésében.

Tematikus fókusz: A témakörben szereplő ellátórendszerek társadalmi szerepének kiemelése, értelmezése.

A képességfejlesztés fókusza: A csoportosítási és rendszerezési készség fejlesztése; a rendszerszemlélet alakítása.

Módszertani ajánlások:

Szakértői mozaik segítségével a köznevelés, az egészségügyi rendszer és a szociális ellátás intézményrendszerének és feladatköreinek áttekintése. A társakkal együttműködve adott időszakból – médiahasználattal – információk gyűjtése választott témákról, az egészségügyi rendszer és a szociális ellátás területéről.

4.1.2. Javasolt tevékenységek

A) Szempontok és minta családtörténeti interjú összeállításához; Szempontok és minta településtörténeti kérdéssor elkészítéséhez

B) Kooperatív tanulás

Plakát: A tanulók, csoportok az ismeretek csoportosítását, rendszerezését jelelni tudják meg. Az összefüggések bemutatására is alkalmas módszer.

Poszter: Egy téma bemutatásakor használható módszer: vázlat, összefüggések, csoportosítás. Rendszerezés megjelenítésére alkalmas.

Szakértői mozaik: A tanítva tanulásra nyújt lehetőséget. A csoport minden tagja választ egy résztémát, amit megtanul (információkat gyűjt, csoportosít és értelmez, jegyzetel, kérdéseket és válaszokat fogalmaz meg, vázlatot készít, kérdésekre válaszol, feladatot old meg). A csoport tagjai megtanítják egymásnak az elsajátított tudást. Több csoport munkáját is összehangolhatjuk ezzel a kooperatív tanulási módszerrel. A csoport tagjai A, B, C, D jeleket kapnak. A feldolgozandó tananyagot négy részre osztjuk. Az egyéni tanulást, feldolgozást követően a csoportok azonos jelű tagjai összeülnek, megbeszélnek az általuk megtanult ismeretanyagot, kölcsönösen segítik egymást az értelmezésben, majd közösen vázlatot készíthetnek. A csoporttagok visszatérnek eredeti csoportjaikba, s megtanítják a csoport többi tagjának az általuk „szakértőként” birtokolt ismeret-

tanyagot (A-D, B-C, C-A, D-B). A tanulási folyamat kiegészülhet a *feladatküldés*, *feladatcsere* módszerének alkalmazásával.

Kupaktanács: Egy téma vagy probléma közös megbeszélésére nyújt lehetőséget. A csoport tagjai elmondják saját álláspontjukat, véleményüket, miközben arra törekednek, hogy a megbeszélés eredményeként a csoport közös felfogást, véleményt alakítson ki.

Ötletróham: A csoporton belüli ötletek összegyűjtésére szolgáló módszer. A csoport tagjai szabadon asszociálva mondják el javaslataikat, felvetéseiket, amelyeket lejegyeznek, majd a lényeges elemeket kiemelve a csoport megfogalmazza a javaslatát.

Véleményvonal, hajlított véleményvonal: A vélemények sokféleségét, árnyaltságát szemléltető módszer. A csoport tagjai (például ötfokozatú skálán) az elfogadás-elutasítás vonalán jelölik meg álláspontjukat.

Feladatküldés, feladatcsere: Kérdések kidolgozása kártyákon, a válaszok a lapok másik oldalán találhatóak. A csoportok kicserélik a kártyáikat. A kérdések megválaszolását a megoldások révén ellenőrzik. A feladatcsere során a csoportok kicserélik kérdéssoraikat, feladataikat. A megoldás folyamatában különböző ismeretforrások is használhatók. A feladatok végleges megoldásait a küldő csoporttal közösen ellenőrzik, és megbeszélik.

Beszélgetőkör: Egy adott vagy választott téma megbeszélése. A csoport tagjai megosztják egymással tapasztalataikat, élményeiket, gondolataikat.

Disputa

http://www.kka.hu/_soros/kiadvany.nsf/44cfa372d3c5a279c1256e9600682640/dfd9dd049983bfb3c1256e1900651f43

[http://www.kka.hu/_soros/kiadvany.nsf/44cfa372d3c5a279c1256e9600682640/dfd9dd049983bfb3c1256e1900651f43/\\$FILE/A%20disputa%20program.pdf](http://www.kka.hu/_soros/kiadvany.nsf/44cfa372d3c5a279c1256e9600682640/dfd9dd049983bfb3c1256e1900651f43/$FILE/A%20disputa%20program.pdf)

<https://www.nyest.hu/hirek/disputa-a-vitakozas-tanitasa>

4.1.3. A tanulói tevékenységek és teljesítmények értékelése

Az értékelés olyan változatos formái ajánlottak, amelyekkel a tanulást támogathatjuk: a tanulót segítő visszajelzések a társak és a facilitátor szerepet betöltő tanár részéről, a csoportos megbeszélések keretében a valódi teljesítmények elismerése és a korrekciós javaslatok együtt jelenthetik a fejlesztést célzó érté-

kelést. A tanuló bekapcsolódását a kooperatív tevékenységekbe, a társas tanulás során végzett feladatait is hasonló módon értékelhetjük. A tanulási folyamatban személyiségfejlesztő lehet a tanuló önértékelése is. Összegző-minősítő értékelés javasolt a tanuló mindennapi életben való tájékozódásához kapcsolódó témakörök esetében (*Mindennapi ügyintézés; Felkészülés a felnőtt szerepekre; Köznevelés; Az egészségügyi rendszer és a szociális ellátás*) és *A magyar állam intézményei; Az állam szerepe a gazdaságban* témakörnél.

4.1.4. Ajánlott módszertani irodalom, javaslatok weblapok használatára

Család; Családi szocializáció

Farkas Péter (2006). *A szeretet közössége. A családszociológia alapjai*. Budapest: L'Harmattan.

Maksa Katalin (2005). [*Gyökerek I. Családkutatás. „Személyes történelem” című kiállítás rendezése.*](#)

Maksa Katalin (2005). [*Gyökerek II. Családkutatás: Ki vagyok? Honnan jövök? Interjúk készítése.*](#)

Maksa Katalin (2010). Gyökerek. Családkutatás és iskolai szocializáció. *Honismeret*, 2010. 12. (december)

Maksa Katalin (2014). [*Családkutatás, projekterv.*](#) Budapest: Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet.

Szilágyi Miklós (2014). *Családtörténet két hangra*. Személyes vallomások a tiszafüredi parasztos vonásokkal átszőtt kispolgári életvitel és a 20. századi változó hatalmak sorsszerű találkozásáról. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet.

A család gazdálkodása és pénzügyei

Dr. Burkáné Szolnoki Ágnes, Merényi Zsuzsanna, Székely Júlia (2017). [*Küldetések a pénz világában. Tankönyv 7-8. évfolyamos diákok számára.*](#) Budapest: Könyvtárellátó Nonprofit Kft. – Pénziránytű Alapítvány.

Dr. Burkáné Szolnoki Ágnes, Merényi Zsuzsanna, Székely Júlia (2017). [*Küldetések a pénz világában. Munkafüzet 7-8. évfolyamos diákok számára.*](#) Budapest: Könyvtárellátó Nonprofit Kft. – Pénziránytű Alapítvány.

Tanári kézikönyv a [Küldetések a pénz világában](#) című általános iskolai tan-
könyvhöz. Budapest: Pénziránytű Alapítvány.

[Háztartási költségvetés-kalkulátor](#). Magyar Nemzeti Bank

A háztartás kiadásai. Szolnoki Fiatalok Közösségi Színtere

[Szociopoly](#)

Településünk, lakóhelyünk; A helyi társadalom megismerése

Fényes Elek (1851). [Magyarország geographiai szótára](#). Pest.

[A Pallas nagy lexikona](#), I–XVI. kötet és 2 pótkötet. (1893–1897, 1900). Budapest: Pal-
las Irodalmi és Nyomdai Rt.

Budapest lexikon (főszerkesztő: Berza László) (1973). Budapest: Akadémiai Kiadó.

Budapest lexikon I–II. (főszerkesztő: Berza László) (1993). Budapest: Akadémiai
Kiadó.

Budapesti utcanevek (szerkesztette: Ráday Mihály) (2013). Budapest: Corvina
Kiadó.

[Budapest](#) (folyóirat)

[Budapesti Negyed, Lap a városról](#) (1993–2010).

Ócsai Éva (2019). *Budapest története nem csak gyerekeknek, feladatokkal*.
Alexandra.

Kiss Lajos (1997). *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

[Honismereti Szövetség](#)

[Honismeret \(folyóirat\)](#)

[Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület](#)

[Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület Kiskönyvtár](#) (TKMEK)

[museum.hu](#), a magyar múzeumok honlapja

[Magyar Múzeumok](#), a Pulszky Társaság-Magyar Múzeumi Egyesület online ma-
gazinja.

[Várok, kastélyok, templomok](#). Történelmi és örökségturisztikai magazin.
<http://www.varlap.hu/articles/archivum.php>

[Száz magyar falu](#)

Maksa Katalin: [Szülőföldem](#), modulterv.

Maksa Katalin (2014). *Településkutatás, tematikus terv*. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet.

Németh György (1995). *Honismeret*. Tantárgyi útmutató, 5-6. évfolyam. Budapest: ÉKP Központ-Tárogató Kiadó.

Sebestyén Ágnes, Tóth Eszter (2010). *Pécs gyerekeknek*. Pécs: Hungarofest Rendezvényszervező Nonprofit Kft. – kultúrAktív Egyesület.

Szolga Zsófia (2012). *A pesti zsidónegyed gyerekeknek*. Pécs: kultúrAktív Egyesület.

Tittel Kinga (2018). *Mesélő Budapest. Térképek, rejtélyek, fotók*. Budapest: Kolibri Gyerekkönyvkiadó.

Bartos Erika (2016). *Budapest rajzban*. Budapest: Móra Kiadó.

[Budapest 100](#)

[Budapest 100 – Fortepan könyvcsomagok](#): Budapest 100 történetek; Huszonnégy a háromszázból; Elfelejtett Budapest; A pesti nő.

[Budapest 100: Az én történetem](#)

Tóth Eszter, Vassné Volf Klaudia (2014). *Paks gyerekeknek*. Paks: Paks Város Önkormányzata – kultúrAktív Egyesület.

Izápy-Tóth Nikoletta (2014). *Ferencváros gyerekeknek*. Budapest: Ferencváros Önkormányzat – kultúrAktív Egyesület.

Tóth Eszter, Tótpál Judit (2018). *Biatorbágy gyerekeknek*. Pécs: kultúrAktív Egyesület és Biatorbágy Város Önkormányzata.

Rozgonyi Sarolta, Tóth Eszter (2019). *Pestszentlőrinc-Pestszentimre gyerekeknek*. Pécs: kultúrAktív Egyesület – Budapest Főváros XVIII. Kerület Pestszentlőrinc-Pestszentimre Önkormányzata.

Szolnokjáró. Helyismereti játék Szolnok és környékéről

Nemzet, nemzetiség

[Nemzetiségek Magyarországon 1945 után](#). Zanza – videós oktatóportál középiskolásoknak.

Bátorfy Attila: [Magyarország nemzetiségi térképe](#)

Györi Lajos (szerk.) (2006). [Nemzetiségeink képekben](#). Budapest: Magyar Művelődési Intézet.

A magyar állam alapvető intézményei; állampolgárság, jogképesség; Az állam szerepe a gazdaságban

[Magyarország Alaptörvénye](#), 2011. április 25.

<https://www.parlament.hu/irom39/02627/02627.pdf>

[Országgyűlés](#)

[Alkotmánybíróság](#)

Dr. Burkáné Szolnoki Ágnes, Merényi Zsuzsanna, Székely Júlia (2017). [Küldetések a pénz világában. Tankönyv 7-8. évfolyamos diákok számára](#). Budapest: Könyvtárellátó Nonprofit Kft. – Pénziránytű Alapítvány.

Dr. Burkáné Szolnoki Ágnes, Merényi Zsuzsanna, Székely Júlia (2017). [Küldetések a pénz világában. Munkafüzet 7-8. évfolyamos diákok számára](#). Budapest: Könyvtárellátó Nonprofit Kft. – Pénziránytű Alapítvány.

Tanári kézikönyv a [küldetések a pénz világában](#) című általános iskolai tankönyvhöz. Pénziránytű Alapítvány.

Mindennapi ügyintézés; Felkészülés a felnőtt szerepekre

Susskind, Richard, Susskind, Daniel (2018). *A szakmák jövője – Hogyan változtatja meg a technológia a szakemberek munkáját?* Budapest: Antall József Tudásközpont.

A fogyasztóvédelem alapjai

[Okoskosár](#), Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság, 2012.

[Okosotthon](#), Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság, 2013.

Tanulásmódszertan, kooperatív tanulás, disputa, vita

[Anyanyelvi beszédkultúra, digitális tananyag](#). A Toldy Ferenc Gimnázium magyar munkaközössége, 2003.

[Játékkönyv](#) (szerk. Kaposi László) (2002). Budapest: Kerekasztal Színházi Nevelési Központ – Marczibányi Téri Művelődési Központ.

Kagan, Spencer (2001). *Kooperatív tanulás*. Budapest: Önkonet Kft.

Kooperatív tanulási technikák

- Maksa Katalin (2014). *A vita – értékkonfliktusok, tematikus terv*. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet.
- Maksa Katalin (2014). *Mestermunka, projektterv*. Budapest: Oktatókutató és fejlesztő Intézet.
- M. Nádasi Mária (2010). [A projektoktatás elmélete és gyakorlata](#). Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége.
- Németh Erzsébet (2006). *Közszereplés. A társadalmi szintű kommunikáció kézikönyve*. Budapest: Osiris Kiadó. Olvasás, jegyzetből vagy spontán beszéd? 64–82. old.; A csoportos prezentáció, 83–93. old.; Az érvrendszer kidolgozása-fejezetből: Egyoldalú vagy kétoldalú érvelés, 142–146. old.
- Óhidy Andrea (2005). [Az eredményes tanítási óra jellemzői; kooperatív tanulási formák a gyakorlatban](#). *Új Pedagógiai Szemle*, 2005. 12.
- Samu Ágnes (2012). *Kreatív írás. Az ötlettől a kész írásműig – a fogalmazás tanítása másképp*. Budapest: Holnap Kiadó. Alkotó ötletek, 17–36. old.; Az érvekről; Az érvek fajtái; Érvelési hibák, 133–142. old.
- Szállkáné Gyapay Márta (1999). *Gyakorlati retorika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Varga Katalin Júlia (2017). *A közös ügy: Szövegértés fejlesztése. Szakmai segédlet és feladatbank – nemcsak magyartanároknak*. Budapest: Neteducatio Kft.
- Vorderman, Carol (2016). *Segíts a gyerekednek! Tanulási technikák*. Budapest: HVG Kiadó Zrt.

4.2. 12. évfolyam

A gimnáziumi képzés záró szakaszában a tanulók elsajátítják a mindennapi élet megszervezéséhez szükséges ismereteket, gyakorolják az ezekhez kapcsolódó készségeket, támpontokat kapnak az egyéni és családi szocializációjuk alakításához, életpálya-tervezésükhöz. A tanulók megismerik az alapjogok érvényesülésének és érvényesítésének változatait és lehetőségeit, kialakítják felelős állampolgári attitűdjeiket. A környezettudatosság és a fenntarthatóság szemléletének elmélyítését szolgálják a gazdasági-pénzügyi ismeretekre és a tudatos fogyasztóvá válásra vonatkozó témák. Mindez hozzájárulhat ahhoz, hogy eredményesen készüljenek fel a felnőttkori szerepeikre.

4.2.1. A fejlesztési területek, a témakörök és a fejlesztési feladatok kapcsolódásai

Fejlesztési területek: Az egyéni és családi szocializáció segítése; Felkészülés a felnőtt szerepekre; A társas együttműködés és a kommunikációs kultúra fejlesztése; a véleményalkotás támogatása

Témakör: *Család; Családi szocializáció*

Átfogó tanulási eredmény: A tanuló társaival megbeszéli a párválasztás, a családtervezés fontos szakaszait, szempontjait és a gyermekvállalás demográfiai jelentőségét: tájékozódás, minták, orientáló példák, átgondolt tervezés, felelősség.

Tematikus fókusz: A családtervezés szempontjainak és szakaszainak értelmezése.

A képességfejlesztés fókusz: Véleményalkotás, érvelés, párbeszéd.

Módszertani ajánlások:

A tananyag első témakörének tanulásakor tanítványainkkal idézzük fel, hogy a szocializáció folyamatában a családtagok kölcsönösen milyen szerepet játszanak. Beszélgetőkör szervezhető a párválasztás és a családtervezés lehetséges szempontjairól, szakaszairól. A megbeszélés kiindulópontjai lehetnek a tanulók tapasztalatai, a családi minták. A beszélgetés pedagógiai üzenetei között szerepeljen a párválasztás és a családtervezése átgondoltsága, a felelősségvállalás.

Fejlesztési területek: Felkészülés a felnőtt szerepekre; A fenntarthatóság és a pénzügyi tudatosság szemléletének és gyakorlatának továbbfejlesztése

Témakör: *A család gazdálkodása és pénzügyei*

Átfogó tanulási eredmény: A tanuló a saját pénzügyi döntéseit körültekintően, megalapozottan hozza meg.

Tematikus fókusz: A családi háztartás összetevői, a család gazdálkodását meghatározó és befolyásoló tényezők.

A képességfejlesztés fókusz: A problémamegoldó attitűd fejlesztése; A döntési képesség fejlesztése.

Módszertani ajánlások:

A családi háztartás bevételeinek és kiadásainak vizsgálatát követően a társakkal együttműködve egy fiktív család költségvetését tervezhetik meg a tanulók. A véleményvonal módszere alkalmas lehet, hogy a tanulók kifejezzék álláspontjukat a család környezettudatos életvitelét befolyásoló tényezőkről.

Fejlesztési területek: Az aktív társadalmi cselekvés és a felelős állampolgári magatartás megalapozása; Felkészülés a felnőtt szerepekre

Témakör: Szabadság és felelősség

Átfogó tanulási eredmény: A tanuló felismeri az alapvető emberi jogok egyetemes és társadalmi jelentőségét; érti a társadalmi normák és az egyéni cselekedetek, akaratok, célok egyeztetésének, összehangolásának követelményét.

Tematikus fókusz: Az alapvető emberi jogok, a politikai szabadságjogok, normák, állampolgári kötelességek.

A képességfejlesztés fókusza: A demokratikus attitűd és mentalitás erősítése; A társadalmi együttélési normák követésének és az individuális értékek érvényesítésének értelmezése, a két értékrend közötti egyeztetés felismerése.

Módszertani ajánlások:

A tanulók előzetes ismereteire építve az emberjogi alapfogalmak értelmezhető és rendszerezhető a plakát módszer, esetleg a feladatküldés, feladatcsere segítségével. Kooperatív tanulás keretében a tanulócsoportok különítsék el a polgári és a politikai szabadságjogokat, beszéljék meg ezen jogok érvényesítésének területeit, lehetőségeit és a normakövető magatartás szempontjait! Kiemelt feladat a választójog feltételeinek értelmezése, valamint a választási rendszer megismerése.

Fejlesztési területek: A lokálpatriotizmus és a nemzeti identitás erősítése; Az aktív társadalmi cselekvés és a felelős állampolgári magatartás megalapozása; A társas együttműködés és a kommunikációs kultúra fejlesztése; a véleményalkotás támogatása

Témakör: Nemzet, nemzettudat. Honvédelem. Lokálpatriotizmus, hazafiság, európaiság

Átfogó tanulási eredmény: A tanuló társaival megbeszéli a nemzeti érzület sajátosságait és a hazafiság lehetséges megnyilvánulási formáit.

Tematikus fókusz: A nemzeti integráció dimenziói, szintjei.

A képességfejlesztés fókusza: Egy néphez, kultúrához, hagyományhoz való kötődés, tartozás emocionális attitűdjének alakítása.

Módszertani ajánlások:

A témakör indítható a nemzeti érzület és a hazafiság megnyilvánulási formáinak felidézésével. A nemzeti integráció dimenzióinak, szintjeinek vizsgálatára vonatkozó javasolt tevékenységek közül a problémaközpontú megközelítés tehető a középpontba: a nemzetek, nemzetállamok helye és szerepe a globális világban, illetve Magyarország és az Európai Unió kapcsolatrendszere. A témakör önálló vagy társas tanulás eredményeként egy határon túli magyar közösség jellemzőiről, helyzetéről készült beszámolóval zárulhat.

Fejlesztési területek: Az aktív társadalmi cselekvés és a felelős állampolgári magatartás megalapozása; A társas együttműködés és a kommunikációs kultúra fejlesztése; a véleményalkotás támogatása

Témakör: *A magyar állam alapvető intézményei; Az állam gazdasági szerepvállalása*

Átfogó tanulási eredmény: A tanuló ismeri a demokratikus jogállam működésének alapvető sajátosságait.

Tematikus fókusz: A hatalmi ágak intézményei, törvényalkotás.

A képességfejlesztés fókusza: A csoportosítási és rendszerezési készség fejlesztése; a rendszerszemlélet alakítása; a több nézőpontú gondolkodás fejlesztése.

Módszertani ajánlások:

A témakör tanulása előtt tájékozódjunk a tanulók előzetes tudásáról a hatalmi ágak intézményeit, a törvényalkotás folyamatát és a választási rendszer működését illetően. Plakát módszerével a magyar állam intézményrendszere vázolható, az egyes intézmények alapvető funkcióinak jelölésével. Páros munkában folyamatábra szerkeszthető a törvényalkotásról. A tanulók lehetőség szerint egy meghatározott időszakban (például két héten át) a tanulócsoporthoz kiválasztott állami intézmény működését követhetik nyomon. Megfigyeléseiket, tapasztalataikat a tanulók beszélgetőkörben oszthatják meg egymással.

Fejlesztési területek: Az egyéni és a családi szocializáció segítése; Felkészülés a felnőtt szerepekre; A társas együttműködés és a kommunikációs kultúra fejlesztése; a véleményalkotás támogatása

Témakör: *A mindennapi ügyintézés területei és megszervezése*

Átfogó tanulási eredmény: A tanuló jártasságot szerez a jog területének mindennapi életben való alkalmazásában.

Tematikus fókusz: Pályaorientáció, életpálya-tervezés.

A képességfejlesztés fókusza: A problémamegoldó attitűd fejlesztése; A döntési képesség fejlesztése.

Módszertani ajánlások:

A témakör indításakor mérjük fel, hogy tanítványaink milyen ismeretekkel, tapasztalatokkal és jártasságokkal rendelkeznek a mindennapi ügyintézés terén! Tájékozódjunk arról is, hogy szükséges-e különböző önéletrajztípusok tartalmi elemeinek és formai elvárásainak áttekintése. Javasolt, hogy elegendő időtartam jusson a munkaszerződés megkötésének alapvető szabályaira, a motivációs levél tartalmi és formai elemeinek megismerésére, az állásinterjú szempontjainak megbeszélésére. Ha a tanulócsoporthoz nyitott, és összetétele alkalmassá teszi, akkor szituációs játék és/vagy helyzetgyakorlat is rendezhető egy fiktív állásinterjúval való megjelenésről, szereplésről.

Fejlesztési területek: Felkészülés a felnőtt szerepekre; A fenntarthatóság és a pénzügyi tudatosság szemléletének és gyakorlatának továbbfejlesztése

Témakör: *A fogyasztóvédelem alapjai*

Átfogó tanulási eredmény: A tanuló életvitelébe beépülnek a tudatos fogyasztás elemei, érvényesíti a fogyasztóvédelmi szempontokat.

Tematikus fókusz: A fogyasztóvédelem funkciója a mindennapi életben, az egyén és a család életvitelének alakításában, a gazdasági-pénzügyi fenntarthatóság perspektívájában.

A képességfejlesztés fókusza: A fogyasztói tudatosság szemléletének, szempontjának és gyakorlatának megalapozása.

Módszertani ajánlások:

A tanulók saját fogyasztási-fogyasztói tapasztalataira építhetünk, esetleg a mindennapi életből hozott fogyasztóvédelmi eseteket is megbeszélhetjük. A fogyasztói érdekek érvényesítésének módjait, területeit, az eljárások változatait is sorra vehetjük. A tanulók véleményt alkothatnak arról, hogy a fogyasztóvédelem milyen mértékben érvényesül. Kupaktanács keretében a tudatos fogyasztóvá válás lehetőségeit is mérlegelhetik, majd a plakát módszerével bemutatják a tudatos fogyasztó jellemzőit.

Fejlesztési területek: Felkészülés a felnőtt szerepekre; A fenntarthatóság és a pénzügyi tudatosság szemléletének és gyakorlatának továbbfejlesztése

Témakör: *Bankrendszer; Hitelfelvétel*

Átfogó tanulási eredmény: A tanuló saját pénzügyi döntéseit körültekintően, megalapozottan hozza meg.

Tematikus fókusz: Hitel, hitelfelvétel.

A képességfejlesztés fókusza: A döntési képesség fejlesztése.

Módszertani ajánlások:

A bankrendszer gazdasági-pénzügyi funkcióinak és a monetáris politika lényegének megértése a továbbhaladás feltétele. A körültekintő és megalapozott hitelfelvétel problémakörét több szinten közelíthetjük meg: alapvető a hitelezésre vonatkozó fogalmak értelmezése, beszélgetőkör keretében a hitelkockázatok számbavétele, a hitelszerződés tartalmi elemeinek azonosítása, végül plakát módszerével összegző ábra készítése a hitelfelvétel folyamatáról.

Fejlesztési területek: Felkészülés a felnőtt szerepekre; A fenntarthatóság és a pénzügyi tudatosság szemléletének és gyakorlatának továbbfejlesztése

Témakör: *Vállalkozás és vállalat*

Átfogó tanulási eredmény: A tanuló értelmezi a vállalkozás indítását befolyásoló tényezőket.

Tematikus fókusz: A vállalkozás indításának és működésének mikro- és makrokörnyezete.

A képességfejlesztés fókusza: A problémamegoldó attitűd fejlesztése.

Módszertani ajánlások:

A vállalkozás típusainak értelmezését és elkülönítését követően a vállalkozás indításának mikro- és makrokörnyezetét vizsgálhatjuk, miközben kupaktanács eredményeként a tanulók a döntések meghozatalának szempontjait, a vállalkozói magatartás sajátosságait is megbeszélhetik.

4.2.2. Javasolt tevékenységek

Kooperatív tanulás

Plakát: A tanulók, csoportok az ismeretek csoportosítását, rendszerezését jelelni lehet meg. Az összefüggések bemutatására is alkalmas módszer.

Poszter: Egy téma bemutatásakor használható módszer.

Kétpár módszer: A csoport tagjai párokat alkotnak. A feladatokat páros munkában oldják meg, majd egyeztetnek a másik párossal, megbeszélik a szükséges korrekciókat, véglegesítik a megoldásokat.

Szakértői mozaik: A tanítva tanulásra nyújt lehetőséget. A csoport minden tagja választ egy résztémát, amit megtanul (információkat gyűjt, csoportosít és értelmez, jegyzetel, kérdéseket és válaszokat fogalmaz meg, vázlatot készít, kérdésekre válaszol, feladatot old meg). A csoport tagjai megtanítják egymásnak az elsajátított tudást. Több csoport munkáját is összehangolhatjuk ezzel a kooperatív tanulási módszerrel. A csoport tagjai A, B, C, D jeleket kapnak. A feldolgozandó tananyagot négy részre osztjuk. Az egyéni tanulást, feldolgozást követően a csoportok azonos jelű tagjai összeülnek, megbeszélik az általuk megtanult ismeretanyagot, kölcsönösen segítik egymást az értelmezésben, majd közösen vázlatot készíthetnek. A csoporttagok visszatérnek eredeti csoportjaikba, s megtanítják a csoport többi tagjának az általuk „szakértőként” birtokolt ismeretanyagot (A-D, B-C, C-A, D-B). A tanulási folyamat ki egészülhet a feladatküldés, feladatcsere módszerének alkalmazásával.

Kupaktanács: Egy téma vagy probléma közös megbeszélésére nyújt lehetőséget. A csoport tagjai elmondják saját álláspontjukat, véleményüket, miközben arra törekednek, hogy a megbeszélés eredményeként a csoport közös felfogást, véleményt alakítson ki.

Ötlethroham: A csoporton belüli ötletek összegyűjtésére szolgáló módszer. A csoport tagjai szabadon asszociálva mondják el javaslataikat, felvetéseiket, amelyeket lejegyeznek, majd a lényeges elemeket kiemelve a csoport megfogalmazza a javaslatát.

Véleményvonal, hajlított véleményvonal: A vélemények sokféleségét, árnyaltságát szemléltető módszer. A csoport tagjai (például ötfokozatú skálán) az elfogadás-elutasítás vonalán jelölik meg álláspontjukat.

Feladatküldés, feladatcsere: Kérdések kidolgozása kártyákon, a válaszok a lapok másik oldalán találhatóak. A csoportok kicserélik a kártyáikat. A kérdések megválaszolását a megoldások révén ellenőrzik. A feladatcsere során a csoportok kicserélik kérdéssoraikat, feladataikat. A megoldás folyamatában különböző ismeretforrások is használhatók. A feladatok végleges megoldásait a küldő csoporttal közösen ellenőrzik és megbeszélik.

Beszélgetőkör: Egy adott vagy választott téma megbeszélése. A csoport tagjai megosztják egymással tapasztalataikat, élményeiket, gondolataikat.

Disputa

http://www.kka.hu/_soros/kiadvany.nsf/44cfa372d3c5a279c1256e9600682640/dfd9dd049983bfb3c1256e1900651f43

[http://www.kka.hu/_soros/kiadvany.nsf/44cfa372d3c5a279c1256e9600682640/dfd9dd049983bfb3c1256e1900651f43/\\$FILE/A%20disputa%20program.pdf](http://www.kka.hu/_soros/kiadvany.nsf/44cfa372d3c5a279c1256e9600682640/dfd9dd049983bfb3c1256e1900651f43/$FILE/A%20disputa%20program.pdf)

<https://www.nyest.hu/hirek/disputa-a-vitakozas-tanitasa>

4.2.3. A tanulói tevékenységek és teljesítmények értékelése

Összegző-minősítő értékelés javasolt az ismeretek elsajátításának ellenőrzése, mérése, az ismeretek alkalmazásához kapcsolódó tudás mértékének megítélése során. A segítő-támogató értékelés változatos formáit is alkalmazzuk: a teljesítmények elismerését kifejező, a korrekciókat javasoló, továbbá a társas tanulás folyamán megnyilvánuló készségekre, attitűdökre vonatkozó értékelés lehetőségeit.

4.2.4. Ajánlott módszertani irodalom, javaslatok weblapok használatára

A család; Családi szocializáció

Andorka Rudolf (2001). *Gyermek, család, történelem. Történeti demográfiai tanulmányok*. Budapest: Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég.

Farkas Péter (2006). *A szeretet közössége. A családszociológia alapjai*. Budapest: L'Harmattan.

Somlai Péter (szerk.) (2007). *Új ifjúság. Szociológiai tanulmányok a posztadoleszcensekről*. Budapest: Napvilág Kiadó.

Családi életre nevelés az iskolában. *Új Pedagógiai Szemle*, 2011. 1–5.

Somlai Péter (2013). *Család 2.0, Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig*. Budapest: Napvilág Kiadó.

Székely Levente (szerk.) (2013). [Magyar ifjúság, 2012](#) tanulmánykötet. Kutatópont.

Szabó Andrea, Székely Levente (szerk.) (2016). [Ezek a mai magyar fiatalok! Magyar ifjúságkutatás, 2016](#). Az ifjúságkutatás első eredményei. Új Nemzedék Központ.

Nagy Ádám (szerk.) (2017). [Margón kívül, Magyar ifjúságkutatás, 2016](#) tanulmánykötet. Excenter Kutatóközpont, 2017.

A család gazdálkodása és pénzügyei

Merényi Zsuzsanna, Vasné Botár Ágnes, Fritz Sepúlveda Pablo Arnoldo (2018). [Iránytű a pénzügyekhez](#). Tankönyv 9–10. évfolyamos diákok számára. Budapest: Könyvtárellátó Nonprofit Kft. – Pénziránytű Alapítvány.

[Háztartási költségvetés-kalkulátor](#). Magyar Nemzeti Bank.

A háztartás kiadásai. Szolnoki Fiatalok Közösségi Színtere

Carlock, R. S., Ward J. L. (2006). *A családi vállalkozás stratégiai tervezése. A család és a vállalkozás egyesítésének párhuzamos tervezése*. Budapest: Helikon.

[Szociopoly](#)

Iskolai nevelés a fenntartható fejlődésért. *Új Pedagógiai Szemle*, 2011. 1–5.

Szabadság és felelősség

Jogi lexikon (főszerk. Lamm Vanda) (2012). Budapest: Wolters Kluwer Kft.

[Emberi jogi enciklopédia](#) (szerk. Lamm Vanda) (2018). Budapest: HVG–Orac Lap- és Könyvkiadó Kft.

Magyar politikai enciklopédia (főszerk. Pásztor Péter) (2019). Budapest: Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány.

[Magyarország Alaptörvénye](#), 2011. április 25.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100425.ATV>

[Országgyűlés](#)

[Alkotmánybíróság](#)

Merényi Zsuzsanna, Vasné Botár Ágnes, Fritz Sepúlveda Pablo Arnoldo (2018). [Iránytű a pénzügyekhez](#). *Tankönyv 9–10. évfolyamos diákok számára*. Budapest: Könyvtárellátó Nonprofit Kft. – Pénziránytű Alapítvány.

Nemzet, nemzettudat; Lokálpatriotizmus, hazafiság, európaiság; Honvédelem

Kántor Zoltán (2002). A nemzeti identitást formáló intézményrendszerek. In Fedinec Csilla (szerk.). [Társadalmi önismeret és nemzeti önazonosság Közép-Európában](#). Budapest: Teleki László Alapítvány.

[Magyar nemzetismeret](#)

[Magyarok a nagyvilágban](#). Bokros Katalin honlapja.

Magyar politikai enciklopédia (főszerk. Pásztor Péter) (2019). Budapest: Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány.

Kisebbségi magyar közösségek a 20. században (szerk. Bárdi Nándor, Fedinec Csilla, Szarka László, 2008). Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat Kiadó.

Politikai és nemzeti identitás Közép-Európában (szerk. Bárdi Nándor, Lagzi Gábor) (2001). Budapest: Teleki László Alapítvány.

Magyarok Romániában, 1990–2015. Tanulmányok az erdélyi magyarságról (szerk. Bárdi Nándor, Éger György) (2016). Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó.

[Nemzetiségek Magyarországon 1945 után](#). Zanza – videós oktatóportál középiskolásoknak.

Bátorfy Attila. [Magyarország nemzetiségi térképe](#).

Györi Lajos (szerk.) (2006). [Nemzetiségeink képekben](#). Budapest: Magyar Művelődési Intézet.

A magyar állam intézményei; Az állam gazdasági szerepvállalása

Jogi lexikon (főszerkesztő: Lamm Vanda) (2012). Budapest: Wolters Kluwer Kft.

Magyar politikai enciklopédia (főszerkesztő: Pásztor Péter) (2019). Budapest: Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány.

[Magyarország Alaptörvénye](#), 2011. április 25.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100425.ATV>

[Országgyűlés](#)

[Alkotmánybíróság](#)

A mindennapi ügyintézés területei és megszervezése

[Közigazgatás, kormányzati portál](#)

Susskind, Richard, Susskind, Daniel (2018). *A szakmák jövője – Hogyan változtatja meg a technológia a szakemberek munkáját?* Budapest: Antall József Tudásközpont.

Székely Levente (szerk.) (2013). [Magyar ifjúság, 2012. tanulmánykötet](#). Kutatópont.

Szabó Andrea, Székely Levente (szerk.) (2016). [Ezek a mai magyar fiatalok! Magyar ifjúságkutatás, 2016. Az ifjúságkutatás első eredményei](#). Új Nemzedék Központ.

Nagy Ádám (szerk.) (2017). [Margón kívül, Magyar ifjúságkutatás, 2016. tanulmánykötet](#). Excenter Kutatóközpont, 2017.

Fogyasztóvédelem

[Okoskosár](#). Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság, 2012.

[Okosotthon](#). Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság, 2013.

Merényi Zsuzsanna, Vasné Botár Ágnes, Fritz Sepúlveda Pablo Arnoldo (2018). [Iránytű a pénzügyekhez](#). Tankönyv 9–10. évfolyamos diákok számára. Budapest: Könyvtárellátó Nonprofit Kft. – Pénziránytű Alapítvány.

Hofmeister-Tóth Ágnes (2008). *A fogyasztói magatartás alapjai; Vásárlói döntés, fogyasztási minták, életstílus*. Budapest: Aula.

Bankrendszer; Hitelfelvétel

Merényi Zsuzsanna, Vasné Botár Ágnes, Fritz Sepúlveda Pablo Arnoldo (2018). [Iránytű a pénzügyekhez](#). Tankönyv 9–10. évfolyamos diákok számára. Budapest: Könyvtárellátó Nonprofit Kft. – Pénziránytű Alapítvány.

Vállalat és vállalkozás

Merényi Zsuzsanna, Vasné Botár Ágnes, Fritz Sepúlveda Pablo Arnoldo (2018). [Iránytű a pénzügyekhez](#). Tankönyv 9–10. évfolyamos diákok számára. Budapest: Könyvtárellátó Nonprofit Kft. – Pénziránytű Alapítvány.

[Vállalkozási alapismeretek](#)

Carlock, R. S., Ward J. L. (2006). *A családi vállalkozás stratégiai tervezése. A család és a vállalkozás egyesítésének párhuzamos tervezése*. Budapest: Helikon.

Iskolai nevelés a fenntartható fejlődésért. *Új Pedagógiai Szemle*, 2011. 1–5.

Štefan Kassay (2014). *Vállalat és vállalkozás; Gazdaság és pénzügyek; A makro- és mikrogazdasági folyamatok kölcsönhatása a társadalmi-gazdasági fejlődésben*. Bratislava–Budapest: Veda–Gondolat.

Tanulásmódszertan, kooperatív tanulás, disputa, vita

[Anyanyelvi beszédkultúra](#). Digitális tananyag. A Toldy Ferenc Gimnázium magyar munkaközössége, 2003.

Kagan, Spencer (2001). *Kooperatív tanulás*. Budapest: Önkonet Kft.

[Kooperatív tanulási technikák](#)

Maksa Katalin (2014). *A vita – értékkonfliktusok, tematikus tervek*. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet.

M. Nádasi Mária (2010). [A projektoktatás elmélete és gyakorlata](#). Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége.

Németh Erzsébet (2006). Közszereplés. *A társadalmi szintű kommunikáció kézikönyve*. Budapest: Osiris Kiadó. Olvasás, jegyzetből vagy spontán beszéd? 64–82. old.; A csoportos prezentáció, 83–93. old.; Az érrendszer kidolgozása fejezetből: Egyoldalú vagy kétoldalú érvelés, 142–146. old.

Óhidy Andrea (2005). [Az eredményes tanítási óra jellemzői; kooperatív tanulási formák a gyakorlatban](#). *Új Pedagógiai Szemle*, 2005. 12.

Pethőné Nagy Csilla [é. n.]: [Irodalom 9-12](#). *A tankönyvsorozat tanulási technikái, módszerei*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó [Változatos kooperatív módszerek feladatleírásokkal, ismertetőikkel.]

Samu Ágnes (2012). *Kreatív írás. Az ötlettől a kész írásműig – a fogalmazás tanítása másképp*. Budapest: Holnap Kiadó. Alkotó ötletek, 17–36. old.; Az érvekről; Az érvek fajtái; Érvelési hibák, 133–142. old.

Szálkáné Gyapay Márta (1999). *Gyakorlati retorika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Varga Katalin Júlia (2017). *A közös ügy: Szövegértés fejlesztése. Szakmai segédlet és feladatbank – nemcsak magyartanároknak*. Budapest: Neteducatio Kft.

Vorderman, Carol (2016). *Segíts a gyerekednek! Tanulási technikák*. Budapest: HVG Kiadó Zrt.